

ŁÓDŹ W PRL | PRL W ŁÓDZI

Leszek Olejnik

Dekada Solidarności

Łódź w latach 1980–1989

Dekada Solidarności

Łódź w latach 1980–1989

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ W PRL | PRL W ŁODZI

Leszek Olejnik

Dekada Solidarności

Łódź w latach 1980–1989

Leszek Olejnik – Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny
Katedra Historii Polski i Świata po 1945 r., 90-219 Łódź, ul. A. Kamińskiego 27a

RADA REDAKCYJNA

Łódź w PRL, PRL w Łodzi

Przemysław Waingertner – przewodniczący

członkowie: *Krzysztof Lesiakowski, Lilianna Świątek, Joanna Żelazko*

członkowie honorowi: *Hubert Bekrycht, Robert Sakowski*

RECENZENT

Stanisław Jankowiak

REDAKTOR INICJUJĄCY

Iwona Gos

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusław Pielat

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI I STRON DZIAŁOWYCH

Katarzyna Turkowska

Na okładce wykorzystano zdjęcie: <https://commons.wikimedia.org>

Ignacy Płazewski, Poczekalnia na pętli („krańcówce”) tramwajów podmiejskich przy ul. Północnej w Łodzi, I-4718-2

© Copyright by Leszek Olejnik, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09823.20.0.M

Ark. wyd. 12,0; ark. druk. 20,375

ISBN 978-83-8220-126-0

e-ISBN 978-83-8220-127-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów	9
Wstęp	13
Rozdział I. Łódzki sierpień	19
Jak się staje, to się dostaje	21
Tramwajarze dają przykład	24
Kto nie staje, nie dostaje	26
Rozdział II. Związek zawodowy czy ruch społeczny?	29
Rejestracja	31
Obiecujące początki	34
Związkowa prasa	39
Przeciw władzy	42
Wybory związkowe	44
„Marsz głodowy”	46
Narastający kryzys	50
Rozdział III. Solidarnościowa rewolucja	57
Roszady w strukturach władzy	59
Zmiany, zmiany...	61

Ferment na wyższych uczelniach	64
„Solidarne czekanie”	70
Strajk studencki	75
Rozdział IV. 13 Grudnia...	79
„Wojna z narodem”	81
Pierwsze próby oporu	86
Fala represji	92
Pomoc dla represjonowanych	95
Rozdział V. Barwy oporu	97
Formy protestów	99
Próby konsolidacji	101
Prasa podziemna	102
Satyra przeciw „wojnie”	113
Rozdział VI. Żłudna normalizacja	119
Władza w rękach „triumwiratu”	121
Zmiany we władzach lokalnych	122
Pozorna stabilizacja	124
Czystki w prasie	125
Weryfikacja kadr w oświacie i na wyższych uczelniach	129
Nowy porządek	130
Protesty uliczne	132
Postawy społeczne	138
Rozdział VII. Inicjatywy władz stanu wojennego	141
Łódzki „Renesans”	143
„Grupa Ozimka” i jej „Warianty”	146
MKO – pod kontrolą MSW i SB	148

Rozdział VIII. W podziemiu nie tylko solidarnościowym 151

Regionalna Komisja Wykonawcza	153
Nowe podziały w łódzkim podziemiu „solidarnościowym”	156
Konfederacja Polski Niepodległej (KPN)	162
Łódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej	165
Solidarność Walcząca	166
Federacja Młodzieży Walczącej	168
Niezależne Zrzeszenie Studentów (NZS)	170

Rozdział IX. W dekadzie zastoju 173

Większy obszar – mniej mieszkańców	175
Społeczność Łódzka w latach osiemdziesiątych	177
W kręgu władzy	178
Jak żyli Łódzianie	180

Rozdział X. Działo się w Łodzi 183

Katastrofy na Retkini	185
Pierwszy polski „Oskar”	188
„Niewolnica Isaura”	189
Ojciec Święty w Łodzi	191
Pierwsze Targi „Interfashion”	197
„Imieniny Pietryny”	200
Tragiczny wypadek w ZPB im. Harnama	203

Rozdział XI. Miasto w budowie 205

„Pomnik każdej z naszych matek”	207
Niespełnione projekty	211
Większe inwestycje	212
Na nowych osiedlach	214

Rozdział XII. Życie kulturalne – nurt oficjalny i niezależny 221

Panorama łódzkich placówek kultury	223
Bojkot artystów	228
Kultura niezależna	230
Galeria Działań Maniakalnych	235
Niezależny ruch wydawniczy	241

Rozdział XIII. Łódź sportowa 249

Czas stagnacji czy sukcesów?	251
Lata chwały Widzewa	251
Sukcesy drużynowe i indywidualne	257
Plebiscyty na najlepszego sportowca	262

Rozdział XIV. Wokół okrąglego stołu i czerwcowych wyborów 263

U progu przełomu	265
„Poziomki” na rzecz jedności	271
Kampania wyborcza	272

Rozdział XV. Wybory ... i po wyborach 281

Roszady personalne w instancji łódzkiej PZPR	283
„Wakat” na stanowisku prezydenta miasta	285
Na drodze do jedności w „Solidarności”	289
Zakończenie	293
Bibliografia	297
Indeks osobowy	303
Spis fotografii	319

Wykaz ważniejszych skrótów

AIPN	–	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
APŁ	–	Archiwum Państwowe w Łodzi
AUL	–	Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego
CKD	–	Centrum Kliniczno-Dydaktyczne (AM)
CZMP	–	Centrum Zdrowia Matki Polki
CZSBM	–	Centralny Związek Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego
DTV	–	Dziennik Telewizyjny
FJN	–	Front Jedności Narodu
FMW	–	Federacja Młodzieży Walczącej
KK	–	Komisja Krajowa
KPN	–	Konfederacja Polski Niepodległej
KSS KOR	–	Komitet Samoobrony Społecznej Komitet Obrony Robotników
KW MO	–	Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
ŁK	–	Łódzki Komitet
ŁKBO	–	Łódzki Kombinat Budownictwa Ogólnego
ŁWP	–	Łódzkie Wydawnictwo Prasowe
ŁZOG	–	Łódzkie Zakłady Obuwia Gumowego
ŁZON	–	Łódzki Zespół Oświaty Niezależnej
MKO	–	Międzyregionalna Komisja Obrony NSZZ „Solidarność”
MKOrg.	–	Międzyzakładowa Komisja Organizacyjna

MKS	– Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MKZ	– Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MPK	– Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MTP	– Międzynarodowe Targi Poznańskie
NZS	– Niezależne Zrzeszenie Studentów
PAN	– Polska Akademia Nauk
PKS	– Państwowa Komunikacja Samochodowa
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
PWSFTviT	– Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
OKON	– Obywatelski Komitet Ocalenia Narodowego
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RKK	– Regionalna Komisja Koordynacyjna
RKO	– Regionalna Komisja Organizacyjna
RKW	– Regionalna Komisja Wykonawcza
RMP	– Ruch Młodej Polski
RN m. Łodzi	– Rada Narodowa m. Łodzi
RSM	– Robotnicza Spółdzielnia Mieszkaniowa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SKJ	– Studencki Komitet Jedności
SZSP	– Socjalistyczny Związek Studentów Polskich
TTZR	– Tajny Tymczasowy Zarząd Regionu
TZR	– Tymczasowy Zarząd Regionalny
UMŁ	– Urząd Miasta Łodzi
WKO	– Wojewódzki Komitet Obrony
WRON	– Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WZD	– Walne Zebranie Delegatów
ZGK	– Zjednoczenie Gospodarki Komunalnej
ZK	– Zakład Karny
ZOD	– Związkowy Ośrodek Dokumentacji przy ZR NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka
ZPB	– Zakłady Przemysłu Bawełnianego

ZPDz.	– Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego
ZPP	– Zakłady Przemysłu Pończosznego
ZMD	– Związek Młodzieży Demokratycznej
ZMS	– Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZLP	– Związek Literatów Polskich
ZOMO	– Zmotoryzowane Odwoły Milicji Obywatelskiej
ZR	– Zarząd Regionu (Regionalny)
ZTK	– Zakłady Tekstylno-Konfekcyjne

Wstep

Fot. 1. Widok na „Manhattan” (fot. Janusz Kubik)

Użycie w tytule prezentowanej monografii określenia „dekada Solidarności” ma swoje uzasadnienie. W latach osiemdziesiątych „Solidarność” odgrywała bardzo ważną rolę w życiu społeczno-politycznym i kulturalnym zarówno w wymiarze ogólnopolskim, jak i regionalnym, łódzkim. Jej wpływ był istotny, chociaż po części tylko poprzez fakt trwania. Opisywana dekada nie była w pełni jednorodnym okresem w dziejach najnowszych. Rozpoczęła się „rewolucją Solidarności”, która zaktywizowała społeczeństwo polskie i rozbudziła nadzieje na pokojową ewolucję systemu. Nadzieje te przekreśliła decyzja o wprowadzeniu stanu wojennego. Rozpoczął się trudny etap w historii narodu, zakończony rozmowami przy „okrągłym stole” i – w konsekwencji nowej dynamiki sytuacji politycznej wiosną 1989 r. – pokojowym oddaniem władzy przez rządzącą dotąd partię komunistyczną.

Prezentowana praca oparta została przede wszystkim na materiale źródłowym zgromadzonym w archiwach łódzkich (Archiwum Państwowe w Łodzi, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi oraz w Związkowym Ośrodku Dokumentacji NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka), które autor przejrzał w toku wieloletnich kwerend służących przygotowaniu prac poświęconych najnowszej historii Łodzi, a szczególnie podziemnej łódzkiej „Solidarności”. Literatura dotycząca dziejów Łodzi w latach osiemdziesiątych XX w. nie jest zbyt bogata i różnorodna. Brakuje całościowej monografii powojennej historii miasta. Luki tej nie wypełnia monografia pod redakcją Stanisława Liszewskiego¹.

Szersze zainteresowanie historyków budziły kwestie powstania i działalności NSZZ „Solidarność”, podejmowali je m.in. Krzysztof Lesiakowski², Leszek Olejnik³, Leszek Próchniak⁴, Andrzej Czyżewski⁵ i Włodzimierz Domagalski⁶. Wydanych zostało kilka wartościowych publikacji na ten temat. O najnowszych dziejach Łodzi w jej różnych aspektach pisali także np. Małgorzata Golicka-Jabłońska⁷, Wiesław Puś⁸, Przemysław Waingertner⁹, jak też Adam Kraska, Michał Raduszewski i Przemysław Stępień. Opublikowane zostały m.in. edycje źródeł z cyklu przygotowanego przez Oddział Łódzki IPN¹⁰. Sięgnięto również do niezbyt licznych publikacji wspomnieniowych z tego okresu. Warto wśród nich odnotować publikacje Andrzeja Czumy, Adama Lewaszewicza, Krzysztofa Skiby oraz Andrzeja Terleckiego. W ramach cyklu wydawniczego „Pospolite ruszenie” łódzki IPN opublikował wspomnienia i relacje wielu działaczy, m.in. Andrzeja Słowika, Jerzego Kropiwnickiego, Longina Chlebowskiego,

-
- 2 Por. np. *Łódzki strajk studencki. Styczeń – Luty 1981. Spojrzenie po latach*, red. K. Lesiakowski, Łódź 2014.
- 3 L. Olejnik, *Drogi i meandry. Z dziejów podziemnej łódzkiej „Solidarności”*, „Kronika Miasta Łodzi” 2005, nr 4; tenże, *NSZZ „Solidarność” w Łodzi – powstanie i główne kierunki działalności w latach 1980–1981*, [w:] *Opozycja i opór społeczny w Łodzi 1956–1981*, red. K. Lesiakowski, Warszawa 2003; tenże, *Podziemne struktury NSZZ „Solidarność” w regionie Ziemia Łódzka w latach 1981–1989*, [w:] *Solidarność podziemna 1981–1989*, red. A. Friszke, Warszawa 2006.
- 4 L. Próchniak, *NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka*, [w:] *Solidarność 1980–1989*, t. 4, *Polska zachodnia*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010; tenże, *Ziemia łódzka i sieradzka*, [w:] *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003.
- 5 A. Czyżewski, *Federacja Młodzieży Walczącej w Łodzi – zarys problematyki*, [w:] *Federacja Młodzieży Walczącej 1984–1990*, Warszawa 2015.
- 6 W. Domagalski, *Kartki Trautmana. Strajk w MPK i powstanie łódzkiej Solidarności*, Łódź 2005.
- 7 M. Golicka-Jabłońska, *Ojciec Stefan SJ*, Łódź 2006.
- 8 W. Puś, *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2015*, Łódź 2015.
- 9 P. Waingertner, *Włodarze województwa łódzkiego*, Łódź 2014.
- 10 Por. *NSZZ „Solidarność” w Regionie Łódzkim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa 1980–1981*, wstęp, wybór i oprac. S. Piłarski, R. Rabiega, Warszawa–Łódź 2010; *Stan wojenny w Regionie Łódzkim w dokumentach Służby Bezpieczeństwa*, wstęp R. Rabiega, wybór i oprac. M. Kopczyński, R. Rabiega, Warszawa–Łódź 2008.

Marka Czekalskiego i Stefana Niesiołowskiego¹¹. Redakcja „Kroniki Miasta Łodzi” wydała kilka zeszytów Biblioteki pt. „Bohaterowie trudnych czasów”, gdzie przedstawione zostały sylwetki niektórych znanych w środowisku łódzkim działaczy społecznych i politycznych. Ważnym źródłem wykorzystanym w prezentowanej pracy była prasa lokalna – przede wszystkim „Dziennik Łódzki” i „Odgłosy”. Pomocne były także „Roczniki Statystyczne” województwa łódzkiego. W niezbędnym zakresie sięgnięto do literatury odnoszącej się do najnowszych dziejów w skali ogólnokrajowej. Wśród nich należy wymienić zwłaszcza prace Antoniego Dudka, Jerzego Eislera, Andrzeja Friszke i Andrzeja Paczkowskiego¹².

W strukturze prezentowanej monografii da się wyróżnić kilka najistotniejszych wątków tematycznych. Pierwszy z nich dotyczy zjawiska nazwanego popularnie „rewolucją Solidarności”. Omówione zostały tu kwestie przebiegu łódzkiego Sierpnia ’80 oraz zmiany życia miasta w następstwie owej „rewolucji”. Ze względu na wagę spraw związanych z sytuacją na wyższych uczelniach i znaczeniem strajku studenckiego ze stycznia–lutego 1981 r. zasadne wydawało się dokładniejsze przedstawienie tego problemu. Drugim wątkiem tematycznym są kwestie łączące się ze stanem wojennym w Łodzi. Omówiono jego wprowadzenie, różne formy oporu społeczeństwa wobec niego, inicjatywy „neosalidarności”. W trzeciej części zaprezentowane zostały niektóre przejawy życia społeczno-kulturalnego Łodzi, niezależnego i oficjalnego, oraz sport. W rozdziale *Zdarzyło się w Łodzi* zaprezentowano wybrane (zdaniem autora najważniejsze) wydarzenia w okresie dekady, w tym m.in. wizyta Ojca Świętego w Łodzi, katastrofy na Retkini czy spotkanie z bohaterami brazylijskiego „tasiemca” o niewolnicy Isaurze.

¹¹ *Pospolite ruszenie. Relacje działaczy i współpracowników „Solidarności” w Łodzi 1980–1981*, oprac. L. Próchniak, M. Przybysz, S. M. Nowinowski, M. Zapolska-Downar, A. Czyżewski, Łódź 2011.

¹² A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004; J. Eisler, *Siedmiu wspaniałych. Poczet I sekretarzy KC PZPR*, Warszawa 2014; A. Friszke, *Rewolucja Solidarności*, Kraków 2014; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 2005 (i kolejne wydania); tenże, *Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce 13 XII 1981 – 22 VII 1983*, Warszawa 2006.

W rozdziale *W dekadzie застоju* scharakteryzowano kwestie struktury przestrzennej miasta, problemów demograficznych, kłopoty zaopatrzeniowe. Jeden z rozdziałów tej części pracy dotyczy spraw inwestycyjnych, a także problemów budownictwa mieszkaniowego. Ostatni fragment monografii nazwać można *U progu przełomu*. Omówiono tu funkcjonowanie różnych środowisk opozycyjnych w końcu dekady lat osiemdziesiątych oraz przygotowania do wyborów z 4 czerwca 1989 r. i ich wyniki. Klamrą zamykającą są rozważania o sytuacji powyborczej, sporach wokół wyboru prezydenta miasta jesienią 1989 r. i wydarzeń z przełomu 1989 i 1990 r., kończących podziały organizacyjno-ideowe w łódzkiej „Solidarności”.

Publikowane w tej monografii zdjęcia pochodzą z trzech najważniejszych źródeł. Szereg edytowanych ilustracji znajduje się w zbiorach Związkowego Ośrodka Dokumentacji NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka (za pomoc w ich selekcji i udostępnieniu podziękowania należą się panu Henrykowi Marczakowi). Swoje zasoby zechciał też udostępnić red. Janusz Kubik, przez wiele lat fotoreporter prasy łódzkiej (głównie „Expressu Ilustrowanego”). Niektóre zdjęcia pochodzą ze zbiorów prywatnych Tadeusza Czechowicza, Krzysztofa Lesiakowskiego, Henryka Marczaka, Wiesława Urbańskiego i autora.

Prezentowana monografia zapewne nie zaspokoi wszystkich oczekiwań czytelników spragnionych wiedzy o latach osiemdziesiątych XX w., szukających odpowiedzi na swoje pytania. Żyje nadal wiele osób pamiętających tamte czasy i w związku z tym posiadających własną, subiektywną wizję ówczesnej rzeczywistości. Praca jest próbą przybliżenia wybranych zagadnień życia społeczno-politycznego i kulturalnego miasta w tamtych latach. Jak każdy wybór może budzić przeróżne kontrowersje i wątpliwości. Zainicjowanie przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego publikacji cyklu prac z powojennej historii Łodzi wychodzi naprzeciw wielkiemu zainteresowaniu najbliższą nam historią. Prace te będą przyczynkiem do pełniejszego poznania naszych najnowszych dziejów i inspiracją do dalszych badań.

WSPOMNIENIE

TAMTYCH DNI

Rozdział I

Łódzki
sierpień

Fot. 2. Okolicznościowe wydawnictwo podziemnej „Solidarności” MPK (zbiory L. Olejnika)

Jak się staje, to się dostaje

Wydarzenia sprzed blisko 40 lat często nazywane są „rewolucją Solidarności”¹. Określenie to nawiązuje do oficjalnego stanowiska kierownictwa nowego ruchu społeczno-zawodowego – NSZZ „Solidarność”, wyrażonego w referacie sprawozdawczym Komisji Krajowej na I Zjeździe Związku we wrześniu 1981 r.

Bezpośrednią przyczyną wystąpień strajkowych w Polsce latem 1980 r. były wprowadzone przez władze podwyżki cen niektórych artykułów żywnościowych poprzez przesunięcie ich do kategorii produktów objętych tzw. cenami komercyjnymi. Odpowiedzią na to były pojedyncze strajki w różnych regionach kraju wybuchające od 1 lipca, m.in. w Ursusie, Sanoku, Tarnowie, Tczewie, Mielcu i we Włocławku. Większy zasięg miały protesty na Lubelszczyźnie rozpoczęte 8 lipca. Najpierw zastrajkowali pracownicy WSK „PZL-Świdnik”, następnie jednej ze stacji „Polmozbytu” w Lublinie. W następnych dniach prace przerwały duże zakłady pracy regionu. Apogeum tej fali nastąpiło 18 lipca, kiedy to strajkowało około 18 tys. osób w 79 zakładach pracy. Pojedyncze strajki na Lubelszczyźnie trwały do 24 lipca. Władze, zaskoczone protestami, przyjęły metodę ich wygaszania przez zaspokajanie żądań ekonomicznych. Przynosiło to doraźne efekty w poszczególnych

¹ Terminu tego użył w tytule swej monografii znawca dziejów „Solidarności” – prof. Andrzej Friszke. Por. A. Friszke, *Rewolucja Solidarności*, Kraków 2014.

ośrodkach, jednak prowadziło do rozszerzania się fali strajków (jak mówiono oficjalnie „przerw w pracy”) na cały kraj.

Na początku sierpnia 1980 r. doszło do kilku krótkotrwałych strajków w Łodzi. Wśród ówczesnych postulatów przeważały żądania dotyczące płac, jak też spraw socjalno-bytowych. W dniu 4 sierpnia 1980 r. doszło do strajku części nocnej zmiany w ŁZPB im. Obrońców Pokoju. Podjęto próbę kolportażu nielegalnych wydawnictw, m.in. „Robotnika”. W kilka dni później, między 11 a 15 sierpnia, doszło do strajków w różnych przedsiębiorstwach, np. w Przędzalni Czesankowej „Arelan”, Miejskim Przedsiębiorstwie Oczyszczania (MPO), Zakładach Tekstylno-Konfekcyjnych „Teofilów”, ZPB im AL, Łódzkich Zakładach Papierniczych, Łódzkim Kombinacie Budowy Domów – Zachód, Łódzkim Kombinacie Budowlanym „Południe” oraz Fabryce Igieł i Części

Fot. 3. Dodatek nadzwyczajny „Solidarności Ziemi Łódzkiej” (nr 14 z 26 sierpnia 1981 r.), wydany w pierwszą rocznicę „łódzkiego Sierpnia” (zbiory L. Olejnika)

do Maszyn Dziewiarskich „Famid”². Bywały też sytuacje, że do zatrzymania maszyn nie dochodziło, ale załoga przekazywała kierownictwu swoje postulaty. Domagano się głównie podwyżek płac, poprawy zaopatrzenia i różnych zmian w funkcjonowaniu poszczególnych firm.

2 L. Próchniak, *NSZZ „Solidarność” Region Ziemia Łódzka*, [w:] *Solidarność*, t. 4, *Polska zachodnia*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 106–109.